

Любов Титаренко

доцент кафедри гуманітарних та соціально-політичних наук
ОРИДУ НАДУ при Президентові України, к.політ.н., доцент

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ РОЗГЛЯДУ ФЕНОМЕНУ БЮРОКРАТІЇ: ГУМАНІТАРНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

На сучасному етапі державотворення особливого значення набуває спрямованість публічної політики щодо розвитку суспільства, наближення рівня життя населення України до європейських стандартів. Вирішення цих завдань неможливе без високопрофесійного підходу фахівців, реалізуючи політичні та управлінські процеси державної політики як в економічній, так і соціогуманітарній сфері.

Соціально-гуманітарні аспекти публічного управління в контексті суспільного розвитку стали підґрунтям наукових праць як для зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Соціогуманітарна сфера є визначальним чинником демократизації, розбудови держави, а також її економічного розвитку. Та треба визнати, що в Україні ефективно діюча система державної влади поки-що є теоретичними міркуваннями з перспективою її втілення при умові здійснення ефективних реформ, подоланні забюрократизованості системи управління.

Ключові слова: гуманітарно-психологічні аспекти; державно-публічне управління; морально-психологічні цінності; компетентність; комунікативні навички; феномен бюрократії і бюрократизму; державний апарат; успіх демократизації суспільства.

Lubov Tytarenko

Associate Professor of the Humanitarian and Socio-political sciences Department,
ORIPA NAPA under the President of Ukraine, PhD in Political Sciences

PUBLIC GOVERNANCE IN THE CONTEXT OF CONSIDERATION OF THE PHENOMENON OF BUREAUCRACY: HUMANITARIAN-PSYCHOLOGICAL ASPECTS

At the present stage of state formation, the orientation of public policy on the development of society and the approximation of the living standards of the population of Ukraine to European standards acquires special significance. The solution of these problems is impossible without a highly professional approach of specialists implementing the political and managerial processes of public policy in both the economic and socio-humanitarian spheres. Socio-humanitarian aspects of public administration in the context of social development have become the basis of scientific works for both foreign and domestic scientists. The socio-humanitarian sphere is a determining factor in democratization, state building, and its economic development. However, it must be acknowledged that in Ukraine the effective system of state power is still a theoretical consideration with the prospect of its implementation, provided that effective reforms are carried out, overcoming the bureaucratization of the management system.

Key words: humanitarian and psychological aspects; public administration; moral and psychological values; competence; communication skills; the phenomenon of bureaucracy and bureaucratization; the state apparatus; the success of democratization of society.

Постановка
проблеми

Гуманітарно-психологічні аспекти публічного управління можна визначити як систему формування культурно-етичних, морально-психологічних цінностей державних службовців в напрямку розгляду феномену бюрократії, пошуку відповідних до проблем дослідження наукових теорій, які б могли слугувати орієнтирами у формуванні ефективно функціонуючої системи державної влади.

Аналіз
останніх
досліджень
і публікацій

Соціально-гуманітарні аспекти публічного управління в контексті суспільного розвитку країни розглядають вітчизняні вчені Г. В. Атаманчук, В. Д. Бакуменко, А. А. Деркач, О. А. Довгополова, Т. Заславська, В. Я. Малиновський, Ю. Тихомиров і ін. Тому особливої ваги у професіоналізації державно-публічного управління і державної служби набуває наукове осмислення

фундаментальних теоретико-методологічних досліджень проблематики реалізації гуманітарно-психологічних аспектів в ефективності розвитку державно-публічного управління.

Виділення
невирішених
раніше
частин
загальної
проблеми

Зважаючи на те, що в будь-який час і для будь-якої влади актуальним питанням є соціальні, гуманітарно-психологічні аспекти кадрового забезпечення публічної служби, залучення посадових осіб, що розкривають зміст здійснення управлінської діяльності, перед фахівцями державного управління постають проблеми відповідальності органів виконавчої влади. Крім того, визначення ефективності управління полягає в пошуку відповідних до проблем дослідження наукових

© Титаренко Л. М., 2021.

теорій, щодо аналізу феномену бюрократії, його впливу на суспільне життя, дотримання демократичних принципів функціонування, підвищення соціально-політичного, економічного рівня суспільства в умовах демократичного розвитку країни. Важливо зазначити, що чимало авторів зверталися до теми бюрократії. Найпоширеніші концепції бюрократичної організації, які залишили особливо помітний слід у сприйнятті цього явища – «критична» (К. Маркс), раціональна (М. Вебер, В. Вільсон), «реалістична» (Г. Саймон), «дисфункціональна» (В. Остром, Д. Валдо, Л. Мізес), та на сучасному етапі розвитку публічного управління недостатньо розглядається співвідношення питань сутності публічного управління з сутністю поняття «бюрократія».

Мета

Метою цієї статті є аналіз соціально-орієнтованих, гуманітарно-психологічних засад державно-публічного управління в напрямку формування культурно-етичних, морально-психологічних цінностей державних службовців спрямованих на розгляд феномену бюрократії, пошуку відповідних наукових теорій, які б могли слугувати теоретичним підґрунтям у реалізації завдань ефективно діючої системи державної влади.

Виклад основного матеріалу

У спеціальній літературі існують різноманітні визначення поняття публічного управління – як професії, науки, освітньої діяльності та професійно-орієнтованої діяльності щодо надання послуг громадянам [1; 2; 4; 9]. Спробуємо співвіднести сутність процедури обслуговування населення (наявність поняття компетентність зі знаннями і професійними діями) та встановленням зв'язку поняття «бюрократія». Феномен бюрократія визначають як: структурно необхідну систему з реалізації управлінської, соціально-економічної діяльності, пов'язаної з публічним управлінням [6, с. 95]. Чиновництво, що є певною соціальною групою уособлює управлінський апарат, діяльність якого є підзаконною, але водночас закритою для широкого загалу.

Постає питання, як бути з відповідальністю перед громадянами, з комунікативними, соціальними навичками, з моральними цінностями, з духовною сферою, як розуміти світогляд людини, її культурне налаштування до особистості громадянина? Якщо ми сьогодні говоримо про публічне (державне) управління, а не суто про управління в економіці, то з духовною сферою слід бути делікатними. Держава розробляє і здійснює принципи функціонування і норми діяльності в економічній, соціальній та політичній сферах. А компетентність комунікативної діяльності більш-менш реалізується в сфері особистого, повсякденного життя людини, хоч і затребувана публічній сфері при обслуговуванні людей. Загальнонаукова думка свідчить, що професійна компетентність – це специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії при бюрократичному наданні послуг [8; 9].

Публічне управління досить забюрократизоване і гуманітарно-психологічні чинники не стають першоджерелом в практичній діяльності посадових осіб. Так у чому ж полягає феномен бюрократії? За Р. Мертоном та Л. Мізесом феномен бюрократії має психо-

логічний аспект. Звертаючи увагу на деформації, які відбуваються в свідомості бюрократа, він вважає, що молода людина, яка прагне кар'єри, в майбутньому ризикує стати гвинтиком в управлінській машині. Характерною рисою бюрократії є, по-перше, те, що вона видає власні накази за всезагальні, які відображають прагнення усіх членів суспільства. Бюрократія – це своєрідна індустрія управління по чіткому впорядкуванню складових владної піраміди [5, с. 305]. Терміном «бюрократія» найчастіше позначають раціонально-організовану систему управління, у якій справи здійснюються компетентними службовцями на належному професійному рівні в точній відповідності до економічних законів та інших правових норм. Там, де існує державний апарат і державне управління, необхідна бюрократія [4, с. 168]. Це не простий прошарок людей, а певна соціальна спільність, яка представляє себе як елемент внутрішньої структури виконавчої влади спрямованої на взаємодію держави і громадян у реалізації їх інтересів, прав і накладення на них відповідних обов'язків. Отже, бюрократія – це особливий прошарок урядовців, пов'язаних з управлінням. Вона є особливим типом виконавчої влади з досить складною структурою бюрократичного апарату. Одна частина апарату обслуговує законодавчий процес, виконання законів і судовий захист громадян, інша – підтримує внутрішню і міжнародну рівновагу і безпеку держави. Третім великим загоном управлінських кадрів є технічний персонал апарату управління (секретарі, друкарки, діловоди і т.п.). Поділ апарату управління на три групи не можна абсолютизувати, оскільки функції трьох перерахованих категорій працівників управлінської праці нерозривно зв'язані і переплітаються.

Сьогодні, однак, цю проблему слід розглядати, враховуючи дослідження наукових теорій, основний акцент яких спрямований на аналіз, закономірності функціонування бюрократичного апарату. Зокрема, М. Вебер одним із перших системно опрацював питання ефективності професійної діяльності управлінців. Він розкрив закономірності та зміст функціонування державної машини, розробив концепцію «ідеального типу бюрократії», як найбільш раціонального, інституційного утворення, спрямованого на вирішення складних завдань управління суспільством, визначив основні соціально-професійні характеристики «ідеального чиновника» [3, с. 10]. М. Вебер, на противагу критичному сприйняттю бюрократії висунув ідею «раціональної» бюрократії, як основи економічного розвитку та організації суспільства в цілому. Бюрократія для М. Вебера означала панування професіоналізму над некомпетентністю [3, с. 47].

З погляду М. Вебера, бюрократія не є єдиним однорідно цілим. Існує два її типи: представницька бюрократія і бюрократія, яка опирається на покарання. Представницька бюрократія – це влада, що базується на знаннях та умінні. Вона розуміє спільне або двостороннє прийняття правил організації зацікавленими сторонами. Правила санкціонуються учасниками на тій основі, що вони служать засобом досягнення бажаних цілей, ефективних результатів професійної діяльності. Для забезпечення збереження цих правил застосовуються методи переконання і виховання. Бюрократії ж, яка базується на покаранні, притаманна влада, основана на простому перебуванні на посаді і

однобічному прийнятті правил організації, дотримання яких забезпечується при допомозі погроз і покарання. Бюрократія, що спирається на покарання, виникає «частково через розмежування в цілях і тоді покірність переходить в самоціль, влада закріплюється в плані перебування на посаді, а підвладним наказують робити те, що не відповідає їх власним цілям і професійній результативності праці» [3, с. 167].

Видатний німецький учений розглядав бюрократію як апарат панування, вищим досягненням капіталістичної раціоналізації, оскільки бюрократична організація характеризується: ефективністю, яка передбачає використання кваліфікованих працівників на керівних посадах; суворою ієрархізацією влади, що дає змогу посадовій особі, яка займає вищу позицію, контролювати виконання завдань підлеглими співробітниками формально встановленою і чітко зафіксованою системою правил [4, с. 74]. Вбачаючи перевагу бюрократичної структури виконавчої влади в тому, що вона дозволяє надавати державному управлінню певної усталеності, упорядкованості, функціональної ефективності, М. Вебер наголошував на адміністративно-організаційному аспекті панування бюрократії, що забезпечує структурування і упорядкованість суспільства в цілому.

Організаційні засади реформування, структурування і упорядкованості українського суспільства досліджуються в роботах вчених Г. Атаманчука, В. Бакуменко, В. Малиновського, М. Іжі, М. Пірен, С. Попова і ін. В них запропоновані наукові підходи до аналізу «цілісної картини» суспільного життя, аналізуються змістовні, функціональні та структурні характеристики професійної діяльності працівників державного управління. Для сучасної бюрократії дійсно характерний процес роздвоєння в поглядах на владу і в способах її узаконення. Так вважає і А. Мігранян, який вказує, що характер бюрократії є похідним від політичного режиму. На її ірраціональність звертає увагу Р. Мертон, який вбачає її в тому, що функціонери бюрократії переносять акцент з цілей організації на її засоби, які підмінюють початкову визначену мету організації [5, с. 11].

Отже, бюрократії властиві як позитивні, так і негативні риси, залежно від політичного режиму. Як бачимо, феномен бюрократії взаємопов'язаний зі зловживанням повноваженнями з боку посадових осіб, що постає проблемою бюрократизму. Феномен бюрократії у співвідношенні з проблемою бюрократизму (владної тиранії), розглядав К. Поппер, характеризуючи зловживання владою як «тиранію дрібного чиновника». Виконуючи волю класу, який її породив, бюрократія одночасно зберігає основу, яка її живить, себто тиранію дрібного чиновника, так як урядовці частіш за все абсолютизують свої корпоративні інтереси [7, с. 105]. На думку К. Поппера, єдиною гарантією проти зловживання владою є встановлення демократичного контролю над правителями [7, с. 22]. На основі цього, необхідно зазначити, що в умовах демократично організованого суспільства роль державної служби, роль бюрократії полягає насамперед у тому, щоб забезпечувати стабільність і водночас гнучкість державного управління, його чутливість до вимог суспільства. Надмірна залежність державної служби від політичної ситуації становить ризик для стабільності держави, послаблює інституційну спроможність державного управління

та знижує якість послуг, які мають бути максимально корисними для людей. Неспроможність посадових осіб органів державної влади втілювати прогресивні напрямки розвитку суспільства є свідченням бюрократизованості та низької ефективності професійної діяльності учасників управлінських відносин. Виходячи з того, що бюрократія існує майже у всіх великих економічних системах і майже в кожній організації, що має справу з великими масами людей, очевидним є те, що сьогодні вона існує і у більшості малих організацій. Важливість бюрократії можна виправдати, говорячи, що вона дійсно необхідна, щоб великомасштабні організації взагалі існували. Бюрократія сама по собі є необхідною у демократичному суспільстві як сила, що забезпечує і сприяє його самозбереженню. У такому суспільстві бюрократія, як суб'єкт політики, виражаючи інтереси народу, свою політичну діяльність спрямовує на самозбереження і розвиток суспільства, його політичної системи. Виконуючи адміністративні функції управління, бюрократія існує як елемент внутрішньої структури виконавчої влади.

Як відомо, армія українських чиновників регулюється низкою діючих законів. Проте питання, наскільки ця обставина зробила репутацію чиновника чистішою, а думку авторитетнішою, як і раніше, залишається відкритим. Актуальність даної проблематики зростає з огляду на те, що світ переходить від моделі адміністрування державних послуг до моделі сервісної держави. Йде орієнтація на потреби конкретного громадянина замість адміністративного розподілу послуг, ресурсів. Про це на брифінгу в рамках Міжнародного форуму «На шляху до сервісної держави» послідовно заявляють відомі фахівці державної служби. Зокрема на сьогодні широко застосовується принцип «єдиного вікна», де громадянин отримує весь пакет послуг, також послуги переводяться в електронну форму і надаються через Інтернет. Практикується аутсорсинг державних послуг приватним структурам (особливо соціальних), крім тих, що впливають на національну безпеку. В рамках Проекту реформування державної служби спільно з данськими експертами відпрацьований Закон «Про державну службу», в якому закладені відповідні матеріальні і моральні стимули для добросовісної роботи держслужбовця, посилення контролю з боку суспільства і влади, спрощені питання найму тощо. Запроваджуються система відокремлення політично-адміністративної посади, апеляційні комісії для досудового вирішення спорів тощо. Відповідно, бюрократія забезпечує додержання демократичних принципів функціонування суспільства, надає владу своєму представникові, який обирається й наділяється необхідними повноваженнями.

Як писав відомий соціолог Людвіг Фон Мізес, даремно критикувати те, що бюрократ педантично дотримує твердих правил і розпоряджень. Такі правила необхідні. Ці правила є єдиним засобом забезпечити верховенство закону при веденні державних справ і захистити громадян від деспотичної сваволі. У випадках, коли у вітчизняних політиків стиль мислення і підхід до вирішення питань багато в чому передбачає домінування особистих, кланових та корпоративних інтересів над суспільними, в угоду власній чи корпоративній користі, ми маємо свідчення вираженого бюрократизму [9, с. 156].

Актуальною проблемою вітчизняного сьогодення є те, що поки-що слабка спроможність органів державної влади втілювати ефективні напрямки розвитку суспільства є свідченням забюрократизованості професійної діяльності учасників управлінських відносин. У випадку порушення демократичних принципів з боку бюрократії, вона перетворюється на панівну силу незалежно від конкретної форми влади. Такий суб'єкт влади відчужується від решти суспільства, створює бар'єр між народом і владою, свою субкультуру, спосіб життя і політичну поведінку. Наведені ознаки окреслюють те, що на відміну від бюрократії, як об'єктивного явища соціально-економічного життя, бюрократизм – як суспільне явище є своєрідною соціальною хворобою, деструктивним суспільно-небезпечним процесом, який призводить до падіння рівня життя населення. Бюрократизм є глибинним спотворенням економічного розвитку з криміналізацією майже всіх сфер суспільства, ідейним вакуумом у суспільстві. Бюрократизм у кінцевому рахунку розростається в систему бюрократичної влади, заснованої на сукупності формальних і неформальних зв'язків чиновництва з державою. Це всесильний, замкнутий, діючий за законами ієрархії, твердий механізм влади, що стоїть над законом і волею членів суспільства. Ця влада перетворюється в самодостатню організацію, що функціонує, виходячи лише з власних інтересів. Основними властивостями бюрократизму є: відчуженість від народу і соціальна замкнутість, кастова байдужість до інтересів населення. Соціальні корені бюрократизму полягають в особливостях позиції цієї соціальної групи в суспільстві, в значній своєрідності їх праці. Розглядаючи специфічні особливості бюрократизму, слід виходити з розуміння того, що як і будь-яка соціальна спільнота, керівники мають не тільки загальні з народом, своїм колективом, регіоном економічні інтереси, але і свої специфічні. За певних умов можлива деформація всієї системи соціально-економічних інтересів: створений для обслуговування суспільства, регіону і т.д. апарат втрачає сугобо службову роль, концентрує у своїх руках владні повноваження, використовує їх лише у своїх інтересах. Поповнення апарату управління професійно не підготовленими працівниками зумовлює помітний інтерес вітчизняної бюрократії до перенесення атрибутів своєї службової ролі на власну персону [9, с. 68].

Як зазначає Г. Атаманчук, влада дає змогу легше, швидше і на вищому рівні задовольнити економічні, соціальні потреби, подекуди духовні, іноді інтимні. Однак «входження» у владу, перетворене на самоціль, неминуче і істотно деформує свідомість працівників апарату управління, формує своєрідну «функціонерну» свідомість [1, с. 43].

У країні, де демократичні інститути перебувають у процесі становлення, посилення впливу бюрократизму перешкоджає розвитку національної економіки і формуванню регіонального розвитку [2;8;10;11]. Тому сьогодні особливо гостро стоїть двоєдина задача: зберегти і зміцнити апарат управління, здатний до ефективного регіонального розвитку, зростання соціально-економічних перспектив країни, і водночас блокувати бюрократизм.

Слід констатувати, що на сторінках провідних економічних і політичних видань друкується чимало напрацювань в питаннях теоретичного обґрунтуван-

ня соціально-економічного прогресу, суспільних перетворень і розвитку демократичного суспільства з урахуванням кращих світових зразків. Важливими чинниками підвищення ефективності управлінської діяльності, за умови їх умілого використання, можуть стати соціально-психологічні аспекти управління – засоби і прийоми управлінських впливів, що базуються на використанні об'єктивних наукових положень, методів психології і соціального розвитку суспільного устрою в цілому. В.Я. Малиновський наголошує, що соціально-психологічні методи управління стали основою підвищення ефективності праці державних службовців, спрямовані на визнання провідної ролі людського фактора в управлінській діяльності. Дані методи дають можливість осмислити суспільні процеси і явища в контексті підвищення професіоналізму управлінських кадрів, оскільки з бюрократії рекрутується нова еліта [4, с. 411]. Слід пам'ятати, що йдучи до влади, демократична еліта критикує привілеї корумпованої бюрократії. Проте, взявши владу в свої руки, частина нової еліти насамперед починає турбуватися про свої власні привілеї.

На думку Г. В. Атаманчука, потрібні певні умови, щоб нова еліта не стала корумпованою, не відірвалася від народу, не перетворилася у деспотичну. Зокрема, це повна гласність, обнародування кожного факту порушення демократичних норм та процедур, що забезпечило б відкритість нової еліти. Причому відкритість у двох аспектах: у першому відкритість передбачає забезпечення росту економіки, соціальної мобільності для найбільш здібних, талановитих представників найширших верств населення, у другому відкритість – це зворотній зв'язок з масами, які залучаються як під час виборчих кампаній, так і в проміжках між ними. Далі, потрібні політичний плюралізм, вільна конкуренція потенціальних еліт, їх взаємна критика і суперництво. Нарешті, необхідне суворе додержання законності, демократичних процедур. Громадянське суспільство не повинно при цьому втрачати контроль над політичною ситуацією в суспільстві і здоровий скептицизм стосовно будь-якої еліти [1, с. 123].

Принципово важливим є те, що звертаючись до Конституції України як першоджерела з визначення вимог до розвитку суспільства, соціально-орієнтованої політики, громадяни вважають за необхідне звернути увагу на конституційні права та свободи громадян. До таких положень Конституції України, на наш погляд можна віднести тезу щодо верховенства права, закріплену абзацом першим статті 8. У статті 21 підкреслюється, що права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними [1]. Отже, згідно змісту законодавства, людський фактор, соціально-психологічні орієнтири гарантовані як найвища цінність суспільства. Людина, її конституційні права є найвищою цінністю держави.

Висновки

Нові принципи добору кадрів, їх захищеність від політичних впливів, а також гарантії незалучення у політичні процеси – ось основні завдання фахівців публічного управління згідно закону про держслужбу. А хіба не це лежить в основі протидії вираженого бюрократизму і корупції? Треба погодитись з вітчизняними фахівцями, що крім професійних здібностей, модель поведінки фахівців управління по-

винна ґрунтуватися на врахуванні психологічних, естетичних та етичних здібностей посадових осіб [9;10]. Глибоке оволодіння змістом, основними положеннями і висновками управлінської науки, її законами і категоріями передбачають поєднання адміністративно-управлінського досвіду з теорією і практикою державного управління. Саме від державних службовців, від рівня їх професіоналізму, моральних якостей залежатиме зниження рівня бюрократизму та успіх демократизації суспільства в цілому [2]. Відповідно, в умовах сучасної України основними вимогами до вирішення нагальних проблем суспільства залишаються звільнення від забюрократизованості, моральність, професіоналізм, порядність. Саме від державних службовців, від рівня їх професіоналізму та моральних якостей залежатиме успіх подальшої демократизації суспільства.

Література.

1. Атаманчук Г. В. Теорія державного управління: курс лекцій. Москва: Юридична література, 1977. 434 с.
2. Бакуменко В. Д. Публічне адміністрування як процес вироблення, прийняття та виконання управлінських рішень. Наукові розвідки з державного та муніципального управління: зб. наук. праць. 2015. No 1. С. 8–26.
3. Вебер М. Избранные произведения / пер. с нем. Москва: Прогресс, 1990. 261 с.
4. Малиновський В. Я. Державне управління: навч. посібн. Київ: Атіка, 2003. Вид. 2-ге. 576 с.
5. Мертон Р. Социальная структура и аномия. Социология преступности (Современные буржуазные теории) / пер. с франц. Е. А. Самарской. Москва: «Прогресс», 1966. С. 299–313.
6. Пірен М. Еліта та її роль у демократичних перетвореннях України: монографія / за ред. М. І. Пірен, В. А. Ребкала. Київ: УАДУ, 2003. 180 с.
7. Поппер К. Відкрите суспільство і його вороги. Київ: Основи, 1994. Т. 2. 150 с.
8. Іжа М. М., Попов С. А. Державно-управлінські нововведення: теоретико-прикладні засади: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. М. М. Іжі. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2015. 126 с.
9. Публічне управління соціально-гуманітарним розвитком: конспект лекцій / уклад. С. А. Попов, Н. М. Драгомирецька, О. І. Воронов, Л. В. Курносенко, Н. В. Сокур, Л. М. Титаренко, В. А. Яценко / за заг. ред. С. А. Попов, Л. В. Курносенко. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2020. С. 218.
10. Разумков Центр. Оцінка громадянами ситуації в країні та діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini>
11. Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 р. № 474-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80#Text>
12. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави: Указ Президента України від 08.11.2019 р. № 837/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389>

References.

1. Atamanchuk H. V. Teoriia derzhavnoho upravlinnia: Kurs lektsii. Moskva: Yurydychna literatura, 1977. 434s.
2. Bakumenko V. D. Publichne administruvannia yak protses vyrobлення, pryiniattia ta vykonannia upravlinskykh rishen. Naukovi rozvidky z derzhavnoho ta munitsypalnoho upravlinnia: zb. nauk. prats. 2015. No 1. S. 8–26.
3. Veber M. Yzbrannyye proyzvedenyia / per. s nem. Moskva: Prohress, 1990. 261 s.
4. Malynovskiy V. Ya. Derzhavne upravlinnia: navch. posibn. Kyiv: Atika, 2003. Vyd. 2-he. 576 s.
5. Merton R. Sotsyalnaia struktura y anomyia. Sotsyolohyia prestupnosti (Sovremennyye burzhuaznyie teoryy) / per. s frants. E. A. Samarskoi. Moskva: «Prohress», 1966. С. 299–313.
6. Piren M. Elita ta yii rol u demokratychnykh peretvorenniakh Ukrainy: monohrafiia / za red. M. I. Piren, V. A. Rebkala. Kyiv: UADU, 2003. 180 s.
7. Popper K. Vidkryte suspilstvo i yoho vorohy. Kyiv: Osnovy, 1994. T. 2. 150 s.
8. Izha M. M., Popov S. A. Derzhavno-upravlinski novovvedennia: teoretyko-prykladni zasady: navch.-metod. posib. / za zah. red. M. M. Izhi. Odesa: ORIDU NADU, 2015. 126 s.
9. Publichne upravlinnia sotsialno-humanitarnym rozvytkom: konspekt lektsii / uklad. S. A. Popov, N. M. Drahomyretska, O. I. Voronov, L. V. Kurnosenko, N. V. Sokur, L. M. Tytarenko, V. A. Yatsenko / za zah. red. S. A. Popov, L. V. Kurnosenko. Odesa: ORIDU NADU, 2020. S. 218.
10. Razumkov Tsent. Otsinka hromadianamy sytuatsii v kraini ta diialnosti vlady, riven doviry do sotsialnykh instytutiv ta politykiv. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini>
11. Stratehiia reformuvannia derzhavnoho upravlinnia Ukrainy na period do 2021 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.06.2016 r. № 474-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80#Text>
12. Pro nevidkladni zakhody z provedennia reform ta zmitsnennia derzhavy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 08.11.2019 r. № 837/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389>